

ULBS

Universitatea "Lucian Blaga" din Sibiu

Școala doctorală interdisciplinară

Domeniul de doctorat: **TEOLOGIE**

TEZĂ DE DOCTORAT

**SFÂNTUL ȘI MARELE SINOD AL BISERICII
ORTODOXE: PREGĂTIRE, DESFĂȘURARE,
RECEPTARE**

Rezumat

doctorand:

Pr. Anin-Alexandru Coste

conducător științific:

Pr. Prof. Univ. Dr. Nicolae Chifăr

SIBIU 2020

Cuvinte cheie: sinodalitate, Sfântul și Marele Sinod al Bisericii Ortodoxe, Biserici Ortodoxe Autocefale, documente, receptare, absență

Sfântul și Marele Sinod al Bisericii Ortodoxe a avut loc în Creta, în perioada 16-26 iunie 2016. A fost un eveniment mult așteptat de către întreaga lume ortodoxă, dar și de restul creștinilor. Momentul convocării acestui sinod a fost atât de mult așteptat și datorită perioadei îndelungate pe parcursul căreia a fost pregătit, dar și pentru că se așteptau rezultate importante pentru Biserica Ortodoxă în urma desfășurării acestui sinod.

Începând cu secolul al XIX-lea tot mai multe Biserici Ortodoxe locale și-au dobândit autocefalia, acest nou statut fiind dobândit oarecum în mod firesc după înființarea noilor state moderne. În acest context a început să se simtă din ce în ce mai pregnantă nevoia unor întâlniri și discuții între reprezentanții tuturor Bisericilor Ortodoxe Autocefale, în urma cărora să se poată lua decizii unitare pentru întreaga Biserică Ortodoxă. Pentru ca aceste decizii să primească o autoritate panortodoxă era nevoie de o întrunire între reprezentanți ai tuturor Bisericilor Ortodoxe Autocefale, întrunire în cadrul căreia să se pună în discuție cele mai importante probleme cu care Biserica Ortodoxă se confrunta.

În primele decenii ale secolului XX au început concret demersuri pentru pregătirea unei astfel de întruniri care s-a vrut a fi pe rând Sinod Ecumenic, sinod panortodox sau Sfânt și Mare Sinod. Condițiile sociale și politice diferite în care au fost nevoite să-și desfășoare misiunea Bisericile Ortodoxe Autocefale au dus la prelungirea pregătirii Sfântului și Marelui Sinod pe tot parcursul secolului XX și chiar și în primele două decenii ale secolului XXI.

Diversitatea problemelor cu care se confruntau Bisericile Ortodoxe și diversitatea rezolvărilor aduse la aceste probleme, precum și opiniile diferite asupra unor probleme, au determinat stabilirea mai anevoioasă a temelor care urmau a fi discutate la Sfântul și Marele Sinod și la stabilirea unui consens cu privire la acestea.

Am considerat potrivit ca primul capitol să înceapă cu câteva aspecte teoretice legate de sinodalitate și de manifestarea acesteia de-a lungul istoriei în Biserică. Fiind un model al comuniunii de iubire intratrinitare, sinodalitatea a fost un principiu de bază al funcționării Bisericii, încă din perioada apostolică, fiind considerată o poruncă lăsată de Mântuitorul. În același punct al lucrării mele apare și un excurs terminologic în legătură cu acest principiu, fiind prezentate mai multe puncte de vedere ale unor teologi români și străini. Conform celor mai multe păreri termenul de catolicitate este cel mai potrivit pentru a fi folosit atunci când vorbim despre însușirile Bisericii. S-a renunțat la folosirea acestui termen, mai ales în Bisericile de origine slavă, dar și în Biserica Ortodoxă Română pentru a nu fi confundat cu partea apuseană a creștinismului. Catolicitatea se referă la „acordul cu întregul”, iar acest întreg nu se poate

manifesta în Biserică decât prin sinodalitate, o sinodalitate înțeleasă sub forma unei colaborări dintre episcopi, preoți și credincioși.

Principiul sinodalității a fost pus în practică odată cu Sinodul Apostolic, fiind aplicat apoi continuu în întreaga istorie a Bisericii lui Hristos. Sinoadele locale au urmat în istorie Sinodului Apostolic, urmând ca în secolul al IV-lea sinodalitatea să fie dusă la cel mai înalt nivel prin convocarea primului Sinod Ecumenic. Până în secolul al VIII-lea au fost convocate cele șapte Sinoade Ecumenice, dar și alte sinoade locale. După anul 787 nu au mai fost convocate sinoade care să aibă statut de Sinod Ecumenic, însă unele dintre ele au avut o mare însemnătate pentru întreaga Biserică. Câteva dintre acestea au fost amintite în primul capitol, cum ar fi sinoadele patriarhului Fotie al Constantinopolului, apoi, după Marea Schismă din anul 1054, sinoadele din timpul Sfântului Grigorie Palama în urma cărora a fost definită dogma energiilor necreate. Pe aceeași linie a sinoadelor însemnate pentru Biserica Ortodoxă se înscriu și sinoadele organizate în secolul al XVII-lea pentru combaterea acțiunilor prozelitiste ale protestanților.

Apariția ideii convocării unui sinod care să întrunească toate Bisericile Ortodoxe Autocefale și pregătirea concretă a acestuia a fost tratată în cea de-a doua parte a primului capitol. Această idee a fost supusă discuțiilor pentru prima dată, într-un cadru organizat cu participarea reprezentanților câtorva Biserici Ortodoxe Autocefale, la Conferința Interortodoxă de la Constantinopol din anul 1923. Deși nu a putut fi organizat atât de devreme cum a fost propus, dezbaterile pe marginea acestui subiect au continuat și în anii următori. În cadrul întâlnirilor interortodoxe din prima jumătate a secolului XX s-au propus diferite teme care erau considerate potrivite pentru a fi puse pe ordinea de zi a unui sinod care nu se stabilise cu exactitate dacă urma să fie Ecumenic, panortodox sau Sfânt și Mare Sinod. Întrunirile interortodoxe convocate special pentru discutarea acestei teme au debutat în anul 1961 cu Conferința Panortodoxă de la Rhodos, în cadrul căreia s-a stabilit și o stufoasă listă cu temele propuse spre dezbateri viitorului sinod. Celelalte două Conferințe Panortodoxe de la Rhodos din anii 1963 și 1964 au avut ca subiecte de discuție relațiile Bisericii Ortodoxe cu romano-catolicii și cu ceilalți creștini. În 1968, la Conferința Panortodoxă de la Chambésy a fost readusă în discuție ordinea de zi a viitorului sinod și alte proceduri în vederea bunei desfășurări a pregătirilor acestuia.

Deși părea că lucrurile decurg relativ repede în ceea ce privește pregătirea sinodului, lucrurile nu au stat chiar așa. A urmat o perioadă foarte îndelungată, de aproape cinci decenii, marcată de convocarea a cinci Conferințe Panortodoxe Presinodale în cadrul cărora s-au stabilit

zece teme care urmau a fi puse pe ordinea de zi a viitorului Sfânt și Mare Sinod, denumire stabilită tot în cadrul acestor conferințe.

Cele zece teme extrase din numeroasele teme propuse la Conferința Panortodoxă de la Rhodos din anul 1961 au fost:

1. Diaspora ortodoxă;
2. Autocefalia și felul în care trebuie proclamată;
3. Autonomia și felul în care trebuie proclamată;
4. Dipticele;
5. Problema noului calendar;
6. Impedimente la căsătorie;
7. Readaptarea prescripțiilor bisericești cu privire la post;
8. Relațiile Bisericilor Ortodoxe cu restul lumii creștine;
9. Ortodoxia și Mișcarea Ecumenică;
10. Contribuția Bisericilor Ortodoxe locale la realizarea idealurilor creștine de pace, libertate, fraternitate, și dragoste între popoare și suprimarea discriminărilor rasiale.

Cele cinci Conferințe Panortodoxe Presinodale au discutat mare parte dintre temele amintite, însă nu asupra tuturor s-a reușit a se ajunge la un consens între toate cele paisprezece Biserici Ortodoxe Autocefale.

În ultimii ani înaintea convocării Sinodului au avut loc mai multe întruniri ale unor comisii înființate special pentru pregătirea sinodului. Perioada aceasta pregătitoare a mai fost marcată de o noutate în ceea ce privește organismele existente în cadrul Bisericii Ortodoxe. Această noutate a fost reprezentată de Sinaxele Întâistătorilor Bisericilor Ortodoxe Autocefale, convocate de către Patriarhia Ecumenică în anii 2008, 2014 și 2016. În cadrul cărora s-au pus, din nou, în discuție temele care urmau a fi discutate în cadrul sinodului.

Cu toate că la Sinaxa din 2016 nu a fost întrunită unanimitatea cu privire la unele documente propuse pentru ordinea de zi a sinodului, iar aceste probleme nu au fost soluționate până în vara anului 2016 așa cum se promisese, sinodul a fost deschis cu participarea a zece Biserici Ortodoxe Autocefale din cele paisprezece. Deși nu a fost singura cauză, Patriarhia Antiohiei a motivat absența de la sinod făcând referire la diferendul canonic existent între aceasta și Patriarhia Ierusalimului cu privire la Qatar. Alte motive invocate au fost cele legate de conținutul unor documente, mai ales documentele legate de „Relațiile Bisericii Ortodoxe cu ansamblul lumii creștine” și „Sfânta Taină a Cununii și impedimentele la aceasta”.

În urma anunțului făcut de Patriarhia Antiohiei, au urmat și alte reacții similare din partea Patriarhiilor Georgiei, Bulgariei și Moscovei, acestea invocând, în primul rând, faptul că

absența Patriarhiei Antiohiei de la sinod ar însemna știrbirea unității Bisericii Ortodoxe și imposibilitatea îndeplinirii unanimității, un obiectiv de bază al sinodului, prevăzut și în Regulamentul de organizare și funcționare a Sfântului și Marelui Sinod. Nemulțumirile Bisericii Ortodoxe a Georgiei legate de ordinea în diptice a fost un alt motiv invocat de către această Biserică în vederea neparticipării la sinod, pe când Biserica Ortodoxă a Bulgariei a fost nemulțumită de aspecte legate de unele documente fără a fi amintite punctual despre ce documente ar fi vorba.

Cu toate acestea, cele zece delegații ale Bisericilor Ortodoxe Autocefale au aprobat un număr de șase documente în cadrul ședințelor sinodului și un Mesaj și o Enciclică ale Sinodului. Cele șase documente discutate și aprobate de către sinod au fost:

1. Importanța postului și respectarea lui astăzi;
2. Relațiile Bisericii Ortodoxe cu ansamblul lumii creștine;
3. Autonomia și modul ei de proclamare;
4. Diaspora Ortodoxă;
5. Sfânta Taină a Cununiei și impedimentele la aceasta;
6. Misiunea Bisericii în lumea contemporană.

Mai cu seamă în documentele care au creat unele divergențe și în perioada pregătitoare se pot observa modificări în urma acestui sinod, fiind și locuri în care au fost luate în seamă observațiile făcute de Bisericile Ortodoxe Autocefale absente de la aceste ședințe ale sinodului. Având în vedere că nu toate observațiile și solicitările de modificare asupra documentelor sinodului au fost luate în considerare, chiar dacă acestea au venit din partea unor delegații prezente, și au fost aplicate unele modificări solicitate în perioada pregătitoare de către unele dintre Bisericile Ortodoxe Autocefale absente de la sinod, cele patru Biserici Ortodoxe Autocefale au mai puține motive să nu accepte documentele. Mai mult, Bisericile Ortodoxe Rusă și Bulgară au semnat toate documentele în cadrul Sinaxei din 2016, unele dintre acestea fiind doar îmbunătățite în urma sinodului, însă, în cea mai mare parte, documentele finale au același conținut cu cele pregătitoare din ianuarie 2016.

În continuarea capitolului doi am evidențiat diferențele apărute între documentele finale aprobate în urma Sfântului și Marelui Sinod și cele pregătitoare. Având informații referitoare la ședințele în care s-au discutat diferite teme și făcând o paralelă între documentele finale și cele pregătitoare, am considerat că se poate crea o imagine cât se poate de apropiată de realitate, în contextul în care procesele verbale ale acestui sinod nu au fost publicate până în momentul finalizării studiului de față.

Documentele „Importanța postului și respectarea lui astăzi” și „Autonomia și modul ei de proclamare” și-au păstrat și după Sfântul și Marele Sinod, aproape în totalitate, forma dobândită în perioada pregătitoare. Au fost modificate unele aspecte din documentul „Diaspora Ortodoxă” în sensul că au fost aduse la zi. Astfel, o parte foarte importantă a acestui document legată de Regulamentul de Funcționare a Adunărilor Episcopale din Diaspora Ortodoxă, a fost actualizată fiind prevăzute și alte zone ale globului în care să fie înființate Adunări Episcopale. De asemenea, acest document mai cuprinde și regulile după care se conduc aceste organisme considerate provizorii până la găsirea unei soluții care să fie perfect canonică.

În ceea ce privește celelalte trei documente, modificările suferite de acestea în timpul Sfântului și Marelui Sinod au fost mai însemnate. Așadar, documentul „Sfânta Taină a Cununii și impedimentele la aceasta” a fost îmbunătățit prin clarificarea faptului că Sfânta Taină a Preoției nu este un impediment pentru căsătorie, însă, conform Tradiției după săvârșirea hirotoniei nu se mai poate primi Sfânta Taină a Cununii. Deși nu toate solicitările de modificare a acestui document venite din partea Bisericii Ortodoxe Georgiene au fost acceptate, a fost importantă sublinierea ideii conform căreia căsătoriile dintre ortodocși și eterodocși sunt necanonice, propunere venită din partea acestei Biserici înainte de sinod. Cu toate acestea, un alt articol adăugat oferă responsabilitate fiecărei Biserici Ortodoxe Autocefale cu privire la aplicarea iconomiei în astfel de căsătorii.

Documentul „Misiunea Bisericii în lumea contemporană” a fost doar îmbogățit în cadrul Sfântului și Marelui Sinod, pe când documentul „Relațiile Bisericii Ortodoxe cu ansamblul lumii creștine” a fost cel mai intens discutat, această concluzie reieșind din numeroasele modificări aduse documentului final spre deosebire de cel pregătit. Având în vedere tulburările și presiunile dinaintea sinodului, discuțiile legate de acest document s-au concentrat în mare parte asupra locurilor în care celelalte confesiuni creștine primeau statut de „Biserică” și s-a încercat reformularea acestor pasaje. Totuși, a fost schimbată exprimarea conform căreia Biserica Ortodoxă ar „recunoaște existența” altor biserici și confesiuni creștine cu expresia „acceptă denumirea istorică” a acestora. Mai mult decât atât, în repetate rânduri pe parcursul Sfântului și Marelui Sinod s-a repetat ideea că Biserica Ortodoxă este Biserica cea Una, Sfântă, Sobornicească și Apostolică.

Deși Mesajul și Enciclica Sfântului și Marelui Sinod au fost documente întocmite în timpul sinodului sau cu foarte puțin timp înainte, și acestea se regăsesc tratate succint în cel de-al doilea capitol.

O mare parte dintre reacțiile Bisericilor Ortodoxe Autocefale față de Sfântul și Marele Sinod au fost amintite în cel de-al treilea capitol. Cele patru Biserici Ortodoxe Autocefale

absente de la lucrările Sinodului din Creta au avut reacții rapide și susținute în același ton cu cele de dinaintea sinodului. Cum era oarecum și firesc celelalte zece Biserici Ortodoxe care au răspuns convocării și au trimis delegații la sinod, au avut reacții foarte pozitive cu privire la dezbaterile și documentele aprobate în cadrul sinodului. Cu toate acestea, și din cadrul celor zece Biserici s-au ridicat unele voci care au contestat anumite aspecte legate de sinod. Sunt cunoscute astfel de tulburări în Biserica Ortodoxă a Greciei, mitropolitul Ierotheos Vlachos al Nafpaktosului, deși participant la sinod, a contestat unele formulări ale documentelor. Alte tulburări au apărut și în Biserica Ortodoxă Română, tulburări provocate sau susținute și de unii călugări care se presupunea că aparțin Muntelui Athos. În Biserica Ortodoxă Română aceste tulburări au dus și la caterisiri în mai multe eparhii. Principala problemă reclamată de contestatarii sinodului ar fi aceea a acordării celorlalte confesiuni creștine titlatura de „Biserici”, această exprimare, conform sinodalilor din Creta, fiind doar una care se referă la denumirea istorică și nicidecum la recunoașterea altei biserici pe lângă Biserica Ortodoxă cea „Una, Sfântă, Sobornicească și Apostolică”.

Analizele făcute de Bisericile Ortodoxe Autocefale și documente emise de către Sfintele Sinoade ale acestora cu privire la Sfântul și Marele Sinod reprezintă o parte importantă din ceea ce numim receptarea sinodului.

Dintre Bisericile Ortodoxe absente de la acest sinod Patriarhia Antiohiei a avut prima reacție cu privire la documentele și desfășurarea acestuia. În primul rând, a fost reclamată încălcarea principiului unanimității, acesta fiind un principiu din bază din Regulamentul de funcționare al Sfântului și Marelui Sinod. În acest sens, Biserica Antiohiei nu a recunoscut nici măcar statutul de Conferință Panortodoxă a acestei întâlniri, cu atât mai puțin statutul de sinod. La fel ca și celelalte trei Biserici Ortodoxe Autocefale absente de la sinod, nici Patriarhia Antiohiei nu consideră obligatorii documentele aprobate în Creta.

Am putea spune că reacția Patriarhiei Alexandriei față de Sfântul și Marele Sinod se găsește la polul opus celei a Patriarhiei Antiohiei. Astfel, Patriarhia Alexandriei a considerat acest sinod ca un bun exemplu de unitate ortodoxă, aducând mulțumiri Patriarhului Ecumenic și celorlalți Întâistătători prezenți la lucrările sinodului pentru tot efortul depus în vederea convocării și desfășurării acestui eveniment. A fost apreciată, în aceeași măsură, și acordarea posibilității fiecărei Biserici Ortodoxe de a aplica principiul iconomiei în funcție de situația socială din fiecare teritoriu, țară sau continent.

O reacție mai echilibrată a venit din partea Bisericii Ortodoxe Române care a recunoscut faptul că unitatea Bisericii Ortodoxe a fost știrbită, la acest sinod, de absența celor patru Biserici Ortodoxe Autocefale, subliniind, totodată, și ideea conform căreia documentele aprobate la

sinod nu reprezintă dogme ale Bisericii Ortodoxe și nu sunt nici documente care nu mai pot suferi unele modificări dacă, prin consens, se va decide acest lucru. Mai mult, Biserica Ortodoxă Română nu împărtășește nici părerea Bisericii Ortodoxe a Ciprului conform căreia Sfântul și Marele Sinod din 2016 a avut toate caracteristicile unui Sinod Ecumenic, dar nici părerea Bisericii Ortodoxe a Antiohiei conform căreia Sinodul din Creta nu poate avea nici măcar statut de Conferință Panortodoxă. Recunoscându-i unele minusuri, Biserica Ortodoxă Română recunoaște statutul de Sfânt și Mare al acestui sinod, dar cu precizarea că acesta poate fi urmat și de alte evenimente de acest fel, cu rezultate și mai favorabile.

Fiind un eveniment recent din punct de vedere istoric și, așa cum știm și din exemplele date de Sinoadele Ecumenice, receptarea unui sinod este un proces mai îndelungat, consider că nu se poate discuta de o încheiere a acestui proces până în acest moment și nici de posibilitatea de a surprinde toate reacțiile apărute față de sinod. Cu toate acestea, în capitolul al treilea am încercat prezentarea informațiilor mai sus amintite într-un mod cât mai cuprinzător.

În cea de-a doua parte a capitolului trei am încercat să întocmesc o prezentare a două probleme apărute în sânul Bisericii Ortodoxe. Deși problema jurisdicțională apărută între Patriarhia Antiohiei și cea a Ierusalimului a fost generată înainte de Sfântul și Marele Sinod, am considerat potrivit a fi introdusă în partea legată de receptarea sinodului deoarece, până astăzi, este o problemă nerezolvată sau în curs de rezolvare. Acest diferend a afectat în foarte mare măsură sau, după unele păreri, a afectat în mod decisiv buna desfășurare a Sfântului și Marelui Sinod. Din nefericire până în această perioadă diferendul canonic dintre Patriarhia Antiohiei și Patriarhia Ierusalimului nu a fost în totalitate rezolvat. Au fost făcuți pași importanți în acest sens, cei doi Întâistătători întâlnindu-se și anunțând că s-a ajuns la un consens, însă acest consens nu a determinat nici participarea unei delegații din partea Patriarhiei Antiohiei la întâlnirea de la Amman, organizată de Patriarhia Ierusalimului, și nici modificarea titulaturii arhiepiscopului Macarie de Qatar de către partea ierusalimiteană, conform site-ului oficial al acestei patriarhii.

Diferențele de opinie între Patriarhia Ecumenică și Patriarhia Moscovei s-au adâncit după Sfântul și Marele Sinod. Cu toate că Biserica Ortodoxă Rusă nu și-a trimis delegația în Creta, după încheierea acestui eveniment nu au rupt comuniunea euharistică cu niciuna dintre Bisericile Ortodoxe Autocefale prezente la sinod. Ruptura dintre cele două patriarhii s-a produs în momentul în care Patriarhia Ecumenică a emis un Tomos de autocefalie a Bisericii Ortodoxe din Ucraina, cu toate că Mitropolia de Kiev aparține din punct de vedere canonic de Biserica Ortodoxă Rusă, iar aceasta din urmă s-a opus acestei acțiuni, în repetate rânduri a solicitat

Patriarhiei Ecumenice evitarea acestei decizii și nu a recunoscut documentul emis de Constantinopol.

În prezent Patriarhia Moscovei nu are comuniune euharistică cu Patriarhia Ecumenică, situația fiind în continuare complicată, mai ales, din cauza faptului că fiecare dintre părți prezintă argumente canonice valide, din punctul lor de vedere, pentru susținerea deciziilor. Temerile Patriarhiei Moscovei, prezentate recent, sunt acelea că gestul acesta al Patriarhiei Ecumenice față de Biserica Ortodoxă din Ucraina ar fi doar un precedent, urmând a se aplica aceeași procedură și pentru Biserica Ortodoxă din Muntenegru, mai ales după declarațiile făcute de președintele acestei țări cu privire la acest subiect.